
ZVEZE STANKA VRAZA S ČEŠKO KULTURO

Članek se osredotoča na Stanka Vraza in njegove bogate povezave s češko literaturo, kulturo in jezikom. Bil je prvi slovenski avtor, ki je pisal v sodobni slovenski pisavi, ki je bila nekoliko prirejena hrvaška, ta pa je izviral neposredno iz češke pisave, ki jo, vsaj glede diakritičnih znamenj, pripisujejo Janu Husu. Na Vrazovo politiko opuščanja slovenskega »narečja« so močno vplivale Kollárjeve in Šafárikove misli o Slovanih ter njuno pisanje v češčini namesto v maternem slovaškem jeziku. Celo Vrazova poetika se intenzivno opira na češke avtorje, zlasti Kollárja. Njegovo idealiziranje Prage je doseglo višek leta 1848, ko je kot podpredsednik obiskal veliki slovanski kongres.

Ključne besede: Stanko Vraz, Jan Kollár, Pavel Jozef Šafárik, ilirizem, slovanski kongres v Pragi, gajica, pomlad narodov

1 Stanko Vraz

Stanko Vraz se je v slovensko literarno in kulturno zgodovino zapisal z edinstveno usodo, ki je bila skozi čas predmet številnih polemik, čeprav je bila v mnogočem znatno pogojena s političnimi razmerami 19. stoletja in porajajočih se narodnih gibanj, ki so identitetno dominantno iz lokalne in pokrajinske vztrajno potiskale v smer nacionalnih pa tudi že internacionalnih teženj. Da se je na neki točki v tridesetih letih odločil za opustitev pisanja v maternem jeziku v korist ilirščine, ni bila posledica ogorčenja ali kritičnosti do slovenske kulture ali celo kake prosvetljene internacionalistične težnje. Navsezadnje je do konca verjel, da je skupen jezik, z njim pa skupna kulturna zavest slovanskih in posebej južnoslovanskih narodov, nujen korak za afirmacijo prav teh istih narodov kot entitet in ne njihovo preseganje ali zanikanje.

Navdušenje za slovenstvo se je pri njem pokazalo že zgodaj – leta 1836 se je pri 26 letih iz izvorno Jakoba Frassa, sina nemškega šolnika Josipa, preimenoval v Stanka Vraza (Hartman 2010: 9). Precej neznano je na rešetu zgodovine ostalo dejstvo, da je bil istega leta Vraz tudi prvi, ki je za mesto Marburg uporabil danes uveljavljeno ime Maribor. Slovenska ustreznica ni bila izbrana le po zvočnem ključu, temveč je želela podčrtati tudi čustvo, ki ga je Vraz (sicer iz Cerovca v bližini Ormoža) hotel prebuditi v tamkaj živečih Slovencih – namreč *mar/ljivost/* za slovensko oziroma slovensko in *bor/bo/* proti raznarodovalnemu nemškemu elementu (Radovanovič 2010: 101–103). Že prej, v svojih študentskih časih, si je za svoje geslo izbral vzklik *Vse za domovino!*

Njegova naknadna odločitev za ilirizem nikakor ni pomenila slovesa od nacionalne ideologije, temveč prej njeno stopnjevanje v tedanjih štajerskih razmerah, ki so bile precej drugačne od tistih na Kranjskem. V nasprotju s slednjo ni imela Štajerska nikakršnega književnega središča, infrastrukturne povezave s Kranjsko so bile slabe, jezik pa dovolj različen, da je to pomenilo resno prepreko pri objavljanju na Kranjskem, za kar si je mladi Vraz nemalo prizadeval. Branko Drechsler je leta 1909 pisal:

Štajerec je bil geografsko, etnično, jezikovno in kulturno bližji Hrvaški kot Kranjski. Hrvaško-kajkavski kulturni vplivi so bili tu precej močni že pred Vrazom. Vrazovi rojaki so gimnazijo večinoma obiskovali v Varaždinu, na Štajerskem pa so poznali tudi kajkavsko književnost. Tisto malo literarnega življenja, kar ga je sploh bilo, je zaznamoval separatizem proti nekoliko močnejšemu prosvetnemu delu na Kranjskem. (Drechsler 1909: 9.)

Zelo pomemben dejavnik pri Vrazovem odmiku od slovenskega pesnjenja je bil tudi jezikovni vidik – in sicer tako v geografskem kot v smislu osebne jezikovne politike. Jezik, ki ga je uporabljal Stanko Vraz, je bil uredništvu *Kranjske čbelice*, s katero si je Vraz tako močno želel sodelovati, dvojno tuj: poleg tega da je bil štajerski dialekt precej drugačen od kranjskega (in v nekaterih elementih – tudi zaradi kulturne povezanosti z Varaždinom – bližji kajkavščini), je Vraz – verjetno pod vplivom Vuka Karadžića – uporabljal ljudski jezik Malega Štajerja, medtem ko je Čopov krog skušal gojiti privzdignjen, kultiviran književni jezik, namenjen izobražencem. Vse to je povzročilo, da je uredništvo *Čbelice* navdušenca s Štajerskega spremljalo z veliko skepso, Prešeren pa se v korespondenci z Vrazom ni ogibal ironiji (Drechsler 1909: 10–13; Grdina 2001: 231). Skoraj sočasno je Vraz leta 1833 spoznal Ljudevita Gaja, utemeljitelja ilirizma oziroma hrvaškega narodnega preporoda. Ta je Vraza seznanil s pionirji ideje skupnega južnoslovanskega jezika in kulture, ki so ga nadvse lepo sprejeli in še podžgali Vrazovo navdušenje nad ilirizmom in panslavizmom v celoti.

2 Ilirizem

Ilirsko gibanje se je na Hrvaškem pojavilo v prvi polovici 19. stoletja, v osnovi pa se je opiralo na tezo, da so južni Slovani, zaradi starejše zmede z etnonimi

napačno prepoznani kot Iliri, na Balkanu avtohtoni. Izhodišče ilirske dejavnosti je bilo kulturno in politično združevanje južnoslovanskih narodov, ki je posredno izhajalo iz Kollárjevih panslavističnih idej, ob tem pa si je prizadevalo oblikovati skupen južnoslovanski jezik in pisavo.

Tako kot prizadevanja Stanka Vraza je treba tudi ilirsko gibanje razumeti v dveh pramenih: hkrati v smislu povezovanja južnoslovanskih kultur in hrvaškega narodnega preporoda. Gibanje je bilo tudi odgovor na stopnjevano madžarizacijo in germanizacijo na Hrvaškem in prvotni poudarek ilirskega duhovnega vodje Ljudevita Gaja je bil na združevanju kajkavščine in čakavščine z upoštevanjem štokavščine. Šele s politično intervencijo Janka Draškovića – ta je želel ustvariti ilirsko kraljestvo, ki bi poleg današnjih hrvaških zajemalo tudi bosenska in slovenska, naposled pa tudi srbsko, makedonsko in bolgarsko območje – se je ideja osredotočila prav na povezovanje med vsemi južnimi Slovani. V tem času je pritegnila tudi nekatere nehrvaške avtorje, naposled pa se je ilirizem zaradi mnogih dejavnikov¹ iztekel v hrvaško narodnopravno gibanje in izgubil značaj medkulturnega združevanja.

Ilirizem je imel kot hrvaško prerodno gibanje velik pomen, saj je z jezikovnim poenotenjem odločilno vplival na vzpostavitev knjižnega jezika in hrvaškega naroda kot enovitega zgodovinskega subjekta. Na slovenščino je vplival zlasti s pisavo, prav točka pisave pa naj bo izhodišče za razpravljanje o povezavi med ilirizmom, Stankom Vrazom in češko kulturo.

3 Češka pisava – gajica – sodobna slovenska pisava

Slovinci in Hrvati danes pišejo v črkopisu, ki ga je Ljudevit Gaj na Hrvaškem uvedel po češkem vzoru in je izpodrinil predhodne južnoslovanske črkopise. Na Hrvaškem je pisava, danes imenovana kar po Gaju, uživala tudi politično podporo, saj je pomenila centripetalni element pri združevanju različnih narečij, bolj nenavadno pa je, da se je uveljavila tudi na Kranjskem, kjer se je izoblikovalo razmeroma odklonilno stališče do ilirizma. Na Kranjskem je v začetku 30. let potekala abecedna vojna med starejšo bohoričico, ki je bila v rabi od 16. stoletja, in metelčico, novo pisavo (oziroma poskusom pisave), ki bi soglasnike poenostavila v en grafem. Potem ko je Matija Čop z ustrezno argumentacijo v svojih esejih dosegel, da so metelčico zavrnil, je za kratek čas spet prevladala bohoričica, ki pa se je v 40. letih brez hrupa umaknila gajici.

Ljudevit Gaj je nekoliko modificirano češko pisavo uvedel prav zaradi njene praktičnosti ob zapisovanju šumevcev, saj je drugače od starejših pisav vse soglasniške foneme ohranila v eni črki, v nasprotju s poskusi, kakršna je bila metelčica, pa se je

¹ Zaradi samostojne kulturne in politične razvitosti so se Srbi in Bolgari do ilirizma opredelili negativno, poleg tega pa je uspelo madžarskim oblastem prepričati Habsburžane, da je ilirizem prevratno protiavstrijsko gibanje, zato so ga oblasti januarja 1843 prepovedale (Pogačnik 1990: 107).

tudi iz pisave poznala zvočna bližina med glasovoma /c/ in /č/, /s/ in /š/ ter /z/ in /ž/. Gaj si je prizadeval, da bi kajkavska, čakavska in štokavska narečja prevzela tudi *ě* za zapisovanje vokala, ki bi se v različnih narečjih izgovarjal različno, odvisno pač od historičnega razvoja praslovanske črke jat; tako bi ga ikavska narečja izgovarjala kot *i*, ekavska kot *e*, ijekavska pa kot (*i*)*je*. Vendar s tem ni prodrl, kakor mu tudi ni uspelo uveljaviti nekaterih drugih čeških črk (*ř*, *ň* idr.).

Prav Stanko Vraz pa je bil prvi slovensko pišoči avtor, ki je gajico uporabljal že v tridesetih letih. Leta 1839 je izdal v slovenščini pisano zbirko *Narodne pesni ilirske*, v kateri je poleg 114 ljudskih pesmi objavil tudi dve spremni besedi, eno v ilirščini in drugo v slovenščini. Šele nekoliko pozneje se je uveljavila gajica tudi pri drugih avtorjih, v nemajhni meri po zaslugi Janeza Bleiweisa, ki jo je vpeljal v *Kmetijske in rokodelske novice*. Istočasno je Vraz – seveda v isti pisavi – že pisal in objavljaval v t. i. ilirščini, jezikovnem poskusu združiti južnoslovanska »narečja« v skupen jezik. Prvo pesem *Stana i Marko* je objavil leta 1835 v Gajevi *Danici ilirski*, proti koncu 30. let pa se je od pisanja v slovenščini vse bolj odmikal. V času, ko je izdal *Narodne pesni ilirske*, s katerimi je zaoral ledino tudi pri slovenski folkloristiki, je tako že pesnil skoraj izključno v ilirščini.

4 Šafárik ali Šafařik? Vrazov pogled na jezikovno politiko ilirizma

Zgled za potezo, ki jo je marsikdo na Slovenskem obsojal, češ da se je odrekel maternemu jeziku, je Vraz našel v svojih najljubših češko pišočih avtorjih Janu Kollárju in Pavlu Jozefu Šafáriku. Prvi je kot eden od utemeljiteljev panslavizma priznaval štiri slovanske jezike (in s tem narode), ki naj bi bili nadalje razdeljeni le na narečja; to so ruski, poljski, češko-slovaški in srbohrvaški. Tako je, sicer Slovak, tudi sam pisal v češčini, saj je verjel, da se je treba v prid narodni slogi odreči narečjem in razvijati skupni jezik. Podobnih nazorov je bil tudi Šafárik (prav tako izvorno Slovak), vendar je bila pri njem odločitev za češčino (zaradi katere se je začel podpisovati s češkim zapisom svojega imena Šafařik) v nemajhni meri spodbujena s pogojem, ki mu ga je naložil (češki) mecen František Palacký in ki ga je Šafárik tudi brez težav sprejel: »Vam se da samo ta pogoj, da boste vse, karkoli boste napravili, napisali v češčini – drugače ne« (Vinkler 2006: 162–164).

Branko Drechsler je o Vrazu leta 1909 razmišljal:

Zelo zgodaj je spoznal češko književnost, poznal pa jo je bolje kot kdorkoli od /drugih hrvaških/ preporoditeljev, in prav v njej je videl kolovodji češkega preporoda Šafařika in Kollárja, ki sta se prav vsled narodne enotnosti odrekla svojemu slovaškemu narečju in pisala češko. In kdo bi jima mogel danes, ko so Slovaki v nasprotju z njunim primerom razvili samostojno slovaško književnost, zameriti to, da sta hotela nekaj več in se vnela za idejo narodne enotnosti? (Drechsler 1909.)

Nadalje je razvijal primero, češ da se je ideja narodne enotnosti v prvi polovici 19. stoletja javljala tudi med južnimi Slovani in da je bil z njo navdahnjen tudi hrvaški preporod, zahtevala pa je žrtve. Če izvzamemo Prešerna, je menil, ni bila

kajkavska književnost nič siromašnejša od slovenske, in vendar so se kajkavski avtorji v glavnem odrekli svojemu narečju in se začeli učiti štokavskega, da bi poenotili jezik in književnost, saj je bil narodni preporod lahko le tako dovolj centripetalno usmerjen. In to je s svojim narečjem storil tudi Vraz: »P/o eni strani svojega štajerskega narečja ni mogel vzdigniti na raven knjižnega jezika, po drugi pa je imel več priložnosti, da se nauči štokavščine kot Prešernovega jezika.« Tako se je Vraz v skladu z idejo širše, po Kollárju definirane narodne enotnosti odrekal slovenščini, ki jo je razumel kot eno od ilirskih narečij, in se oprijel štokavskega narečja, ki naj bi bilo osnova skupnemu knjižnemu jeziku vseh Ilirov (Drechsler 1909: 25–26).

»Žrtvovanje« lastnega jezika/narečja se pri Vrazu (kakor tudi pri nekaterih poznejših slovenskih pristaših ilirizma, kot je bil Matija Majar - Ziljski) ni kazalo kot njegovo zanikanje, temveč je Vraz verjel v dualistično jezikovno politiko, po kateri bi se višje slovstvo pisalo izključno v ilirščini, za nižje, ki bi zajemalo šolske, poučne in nabožne knjige, pa bi bila prihranjena slovenščina. Prav tako je podobno kot Urban Jarnik verjel, da bi lahko ilirščina (ki jo je vsak avtor zapisoval nekoliko po svoje) povzemala posamezne posebnosti pri vseh južnoslovanskih narečjih, da bi vsi govorniki lažje sprejeli nov jezik. Tako je predlagal, da bi od slovenščine ohranila dvojino (Drechsler: 41; Pogačnik 1990: 107). Idejo so zlasti kranjski izobraženci sprejeli na nož, odklonilni odnos pa se je, v nemajhni meri zaradi avtoritet, kot sta bila Matija Čop in France Prešeren, v prihodnjih desetletjih ohranil in celo zaostрил.

5 Kollárjev vpliv na Vrazove *Djulabije*

Vpliv češke književnosti in kulture pa ni bil omejen le na jezikovne odločitve, temveč je bil mnogo širši. »Primer Vuka, Šafařika, Kollárja, Čelakovskega je vzbudil Stanka Vraza ter mu vtisnil v srce najpopolnejše in najjasnejše predstave o stremljenjih takratnega velikega sveta,« je pisal Ivan Prijatelj (1918: 10) in nadaljeval: »V Vrazu se je slovanska sodobnost odzvala v polni meri, v drugih, zlasti kranjskih narodnih delavcih, samo v odlomkih.« Nasploh se je Vraz od vseh slovanskih književnosti najbolj opiral na češko, ki jo je tudi najbolje poznal, nadvse pa je cenil Jana Kollárja, ki je bil tudi njegov veliki vzor pri snovanju znamenitih *Djulabij*, pisanih konec 30. let v ilirščini. Vraz je bil sicer prvi od ilirskih avtorjev, ki so pisali pod vplivom Kollárja, le malo pozneje osrednje idejne reference hrvaških preroditeljev (poleg Šafařika) (Drechsler 1909: 65, 72).

Vtis, ki ga je eden največjih in najdejavnih zagovornikov panslavizma naredil na mladega Vraza, je presegal zgolj zgledovanje v literarnih postopkih – znano je, da je Vraz Kollárja bral kot preroka, iz čigar del je razbiral evangelij slovanske pomladi. Njegovo delo *Slávy dcera* je razumel kot knjigo preteklosti, sedanjosti in prihodnosti slovanstva, nanjo pa naj bi se bil obračal tudi v stvarnih življenjskih dilemah (v sonetu, posvečenem Kollárju, ga naravnost imenuje *mojga srca Ti reditel*). »Pred nekimi dnevi sem Kollárovo *Slávy dcero* dobil, ne premorem Vam dopovedati,

kakšno veselje ž njoj mam,« je vzradoščen pisal Gaju (Drechsler 1909: 31). In prav *Slávy dcera* je bilo delo, ki je najbolj vplivalo na njegovo najzgodnejše ustvarjanje v slovenskem jeziku. Zgodnja dela so prinesla tudi nekatere literarne reference na posamezne Kollárjeve pesmi iz znamenite zbirke. Tako je poleg prevodov iz *Slávy dcere* napisal vrsto erotičnih sonetov, v katerih se je v dantejevski maniri pustil voditi kar Kollárjevemu liku boga ljubezni Milku, hči boginje Slave pa se po vzoru Kollárjeve Mine imenuje Mila (Drechsler 1909: 36).

Vraz je v *Djulabijah* s podnaslovom *Ljubezne ponude za Ljubicu* osnovne misli *Slávy dcere* razvijal naprej. Poleg Kollárjevega lahko govorimo o mnogih vplivih slovanskih, predvsem čeških avtorjev. Vraz je češko književnost poznal najbolje od vseh in je célo vrsto različnih slovanskih elementov svoje poezije našel prav pri Čehih.

Poljski krakovjak je spoznal prek njegove rabe pri Čehih. Prvi ga je uporabil František Ladislav Čelakovský v zbirki *Slovanské národní písně* (izšla v letih 1822, 1825 in 1827), zbirka pa je tako ponarodela, da so prek nje krakovjaki prodrli v češko zavest kot izvorno domača oblika ljudskega slovstva. Leta 1835 je svoje *České krakováčky* v publikaciji *Časopis Českého Museum* priobčil Jaroslav Langer. Vraz se je v prvih pesmih, ki jih je napisal za *Djulabije*, najbolj opiral prav na rabo Čelakovskega in Langerja. Poljski moto, ki uvaja pesmi (*Kto nie umie wzdychać – miłość go nauczy*), je najti tudi pred Langerjevimi češkimi krakovjaki, sam pa ga je prevzel kar iz omenjene zbirke Čelakovskega, ki jo je nedvomno poznal tudi Vraz (Drechsler 1909: 50–51). Češki revolucionar Josef Václav Frič, Vrazov prijatelj in občudovalec Langerjeve poezije, ki je vodil praško vstajo leta 1828, je opomnil na veliko podobnost Langerjeve zbirke z *Djulabijami*, ob čemer ni zanemarljivo, da sta krakovjak oba uporabljala, da bi ponazorila nesrečno zaljubljenost v mizo plemiške krvi (Drechsler 1909: 52–53).

Mestoma je bilo zgledovanje pri Kollárju pretirano, posebno glede jezika: Vraz je v začetku uporabljal Kollárjeve besede ali jih gradil podobno. Kollár je neredko tvoril pridevnike, kot so *květorouchy*, *zlatoznivý* ali *pěknobřehý*, podobne pa najdemo tudi pri Vrazu: *rajskoslatki*, *ljubogrješni*, *dušodružni* idr. Kollár je zgled za tovrstne okrasne pridevke našel pri zgodnejših prevajalcih Homerjevih *Odiseje* in *Iliade* (Puchmayerju, Valkoviču, Nejedlem, Macháčku in Holem), vendar se v češčini niso ohranili, kakor tudi Vrazove rešitve niso prešle v splošno rabo v hrvaškem jeziku. Tudi Vraz je po *Djulabijah* povsem opustil tovrstne jezikovne postopke (Drechsler 1909: 71–72).

Vseeno velja izpostaviti, da *Djulabije* niso preprosto epigonski odmev Kollárjeve zbirke, temveč je v njih zaznati tudi razkorak med slogoma avtorjev. Slovaški pesnik je skušal eklektično sintetizirati precej raznorodne pesniške elemente: od Petrarke je prevzel sonet, od Danteja trodelno strukturo raja, vic in pekla, pri Byronovem *Romanju grofiča Harolda* pa se je (poleg kompozicijskih zgledov) opogumil v uvajanju (kvazi)historičnih elementov v svojo poezijo. Ti so dali pesmim močan pečat, pri opiranju na preteklost in zgodovinske mite pa se je zgledoval tudi pri

Herderju. Zaradi poudarka na zgodovinski temi, spojeni s slovansko mitologijo, je bila Kollárjeva poezija mnogo bolj eruditsko pisana, medtem ko je bilo čisto ljubezenskih in erotičnih sonetov malo. Prav ti pa prevladujejo v Vrazovi zbirki, kjer so sicer prisotni tudi mitološki in historicistični elementi, a ti Vraza niso nikoli tako prevzeli kot njegovega vzornika. Čeprav danes veljajo za začetniško delo, so bile *Djulabije* kmalu po nastanku deležne hvale Karla Jaromíra Erbena, Františka L. Čelakovskega in samega Kollárja (Drechsler 1909: 52–53, 73–76).

6 Vraz in slovanski kongres v Pragi

Jan Kollár pa je za našo raziskavo pomemben še v vsaj eni stvari: zaradi njegovega navdušenja za panslavizem gre prav njemu v veliki meri zasluga, da se je Praga vzpostavila kot središče panslovanskih teženj v habsburški monarhiji, naposled pa tudi širše. V letu nacionalnih vrenj 1848 je rastoča slovanska zavednost trčila ob grozno, ki jo je vsaj za dežele znotraj habsburške monarhije predstavljal velikonemški načrt, kakršnega so za 18. maj pripravljali v frankfurtskem parlamentu. Ta bi zajel celotno območje avstrijske monarhije in z načrtno germanizacijo postopoma lahko onemogočil ali vsaj močno okrnil slovanski element. Zato so 1. maja izdali razglas, ki je vse zavedne Slovane vabil na kongres v Pragi. Manj znano je, da je kongres predlagal ilirec Ivan Kukuljević Sakcinski v Gajevih *Narodnih novinah* že 18. aprila istega leta in v ta namen celo priporočil Prago, kar so Pražani z veseljem sprejeli, idejo pa so nato razširjali Šafárik, Palacký, Karel Havlíček Borovský in Ladislav Rieger (Drechsler 1909: 160). Na njem naj bi v prvi polovici junija razpravljali o načrtih, s katerimi bi se Slovani v avstrijski monarhiji zoperstavili ponemčenju in madžarizaciji.

Palacký, češki zgodovinar, je bil izbran za predsednika kongresa, eden od dveh podpredsednikov pa je bil Stanko Vraz, ki je v Prago prispel s hrvaško delegacijo, prijavil pa se je kot Slovenec. Člani hrvaške oziroma ilirske delegacije so bili oblečeni v hrvaške narodne noše z ilirskimi rdečimi pokrivali z danico in polmesečem, opasani pa so bili s sabljami in samokresi, »ki so bili Pražanom tako všeč, da so Čehinje začele nositi /hrvaško/ narodno nošo in samokres za pasom« (Drechsler 1909: 162). Vraz je v pismu Jožefu Muršcu 21. maja poročal pretežno o omenjenem oblačilu in o huzarski *čordi* (najbrž sablji), ki si jo je dal prav za ta namen popraviti (Granda 2010: 125).

Sicer pa je bilo ob mnogih slovesnostih, ki so z bliščem spremljale slovanski kongres in poudarjale enotnost njegovih udeležencev, na samih pogovorih med delegati veliko nasprotujočih si mnenj, ki so segala od reformističnih idej o federalistični ureditvi držav znotraj monarhije (kar je bila med drugim ideja Palackega) do radikalno demokratičnih idej, ki jih je v Pragi zastopal znameniti ruski anarhist Mihail Bakunin (ta je edino rešitev za slovanske narode videl v slovanski revoluciji kot odgovoru na nemške pa tudi madžarske ekspanzionistične težnje) (Drechsler 1909: 160–166). Kljub nesporazumom, ki so prevladovali med kongresniki (ali nemara prav zaradi njih), je imela prireditvev nemajhen odmev med mladimi upornimi Pražani, ki so

se 12. junija na tako imenovani binkoštni oziroma junijski vstaji dvignili proti avstrijskemu feldmaršalu Alfredu I. zu Windisch-Graetzu, ki je okupiral Prago. Ta je upor zadužil, s tem pa je bilo zborovanje nasilno zatrto, kar je onemogočilo dokončno sprejetje kakršnihkoli sklepov.

7 Namesto sklepa

Kot smo videli, sta bili življenje in delo Stanka Vraza v nemalo pogledih bodisi posredno bodisi neposredno povezani s češko kulturo in književnostjo. Ob tem ne smemo pozabiti, da si je, kar sicer v tistih časih ni bilo nič nenavadnega, dopisoval z vrsto čeških izobražencev, na primer s Šafárikom, Josefom Mnohoslavom Roštlapilom ali Karlom Jaromírom Erbenom. Ko je Vraz (»Slovenec in prijatelj Čehov«, kot ga je nekoč označil češki revolucionar Josef Václav Frič) soustanavljal revijo *Kolo*, ki je izhajala v letih 1842 in 1843, se je želel karseda približati publikaciji *Časopis Českého Museum*, ki ga je cenil kot najizvrstnejši slovanski časopis, pomenil pa je tudi zgled, da se je Vraz odločil v *Kolu* objavljati besedila v vseh slovanskih jezikih. V tretji številki je objavil tudi izčrpen prikaz češke književnosti do Erbena, na katerega se je češka literarna veda opirala še v začetku 20. stoletja. Zelo mu je laskalo, ko mu je Šafárik pisal, da se je prva številka *Kola* dobro prijela med učenimi Pražani (Drechsler 1909: 95–97, 110–111, 171).

Prago je Vraz prvič obiskal nekoliko pozneje – leta 1845, ko je tam izdal zbirko *Gusle i tambura*, za katero je imel samo v Pragi več kot sto prednaročnikov. Do mesta je od nekdanj gojil simpatije, prepletene z idealiziranimi predstavami. Erbenu je pisal, da je po *zlatem Pragu* hrepenel bolj »kot duša pobožnega človeka po Rimu ali Jeruzalemu« (Drechsler 1909: 124, 186). Tam je želel svoje izobraževanje nadaljevati že po razhodu z graškimi profesorji leta 1837, znova pa se je spomnil nanjo tudi zaradi razkola med ilirci in hudih sporov z Gajem. Potovanje v Prago mu je zato pomenilo beg od napetosti, ki so ga vsakodnevno spremljale v Zagrebu. Branko Drechsler piše, da je bil mesec, ki ga je Vraz tam prebil, balzam za njegovo dušo in da se je domov vrnil zdrav in opogumljen. Navdušen je bil nad pisateljico Boženo Němcovo in še bolj nad mladim Karlom Havlíčkom Borovskim, s katerim sta si bila tudi osebno blizu. Erbenu ga je v pismu med prvimi nasploh označeval kot »najznamenitejšo originalnost češke književnosti« (Drechsler 1909: 124–125). Prav Havlíčkov vitalizem je Vraza navdihnil, da je po povratku v Zagreb – in po krvavem zatrtju upora zavednih Hrvatov proti madžarskemu plemstvu 29. julija 1845 – zapisal: »Pred nedavnim sem videl Češko, Moravsko in Slovaško in lahko povem, da so te pokrajine srečnejše, ker bodo s tihim delom /.../ dosegle tisto, kar bomo mi s hrupom in kričanjem, osamljeni in brez potrebe žrtvujoč krvave žrtve« (Drechsler 1909: 143). Zdi se, da je idealizirano podobo Češke ohranil vse življenje, potem ko je že davno ostal razočaran tako nad kranjskim kot zagrebškim kulturnim prizoriščem.²

² Članek je nastal kot prispevek na slovensko-češkem kolokviju *Slovenski in češki narodni preporod (1780–1848): Vloga kulturnega planiranja, transnacionalnega kulturnega transfera in socialnih mrež*, ki je potekal od 24. do 27. maja 2012 v Telču.

Literatura

- Drechler, Branko, 1909: *Stanko Vraz. Studija*. Zagreb: Matica hrvatska i slovenska.
- Granda, Stane, 2010: Stanko Vraz v revolucionarnem letu 1848/49. Hartman, Manica (ur.): *Stanko Vraz 1810–1851*. Ormož: Zgodovinsko društvo Ormož. 123–127.
- Grdina, Igor, 2001: Spisval vbogih bi Slovencev muke. Cvirn, Janez, idr. (ur.): *Slovenska kronika XIX. stoletja I: 1800–1860*. Ljubljana: Nova revija. 231–232.
- Hartman, Manica, 2010: Uvodne misli. *Stanko Vraz 1810–1851*. Ormož: Zgodovinsko društvo Ormož. 7.
- Pogačnik, Jože, 1990: Ilirizem. Javornik, Marjan (gl. ur.): *Enciklopedija Slovenije 4*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 107–108.
- Prijatelj, Ivan, 1918/19: Zakaj sta si prišla navzkriž Vraz in Trstenjak? *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 1/1. 201–212.
- Radovanovič, Saša, 2010: Pomen imena Maribor. Hartman, Manica (ur.): *Stanko Vraz 1810–1851*. Ormož: Zgodovinsko društvo Ormož. 101–103.
- Vinkler, Jonatan, 2006: *Posnemovalci, zavezniki in tekmeči*. Koper: Založba Annales.